

Mladen HORVAT | STIKI HETITOV Z EGEJSKIMI LJUDSTVI

Izvoleček

V začetku 80-ih let prejšnjega stoletja je H. Guterbock s člankom *The Hittites and the Aegean World: Part I. The Ahhiyawa Problem Reconsidered* ponovno načel temo, ki je že od odkritja prvih hetitskih tekstov in nastanka hetitologije fascinirala vpletene: vprašanje morebitnih stikov Hetitov z grškim svetom bronaste dobe oz. t. i. vprašanje Ahhiyawe. Podobnost tega imena z imenom Ahaja je razdelila znanstveno srenjo na dva nasprotujoča si tabora. Prvi je s stališča zgodovinske verjetnosti zagovarjal istovetnost Ahhiyawe z mikenski Grki, drugi jo je s filološkega stališča zavračal. V svojem članku bom zato povzel kratko zgodovino te debate in svoje stališče do nje, hkrati pa bom orisal tudi odnose Hetitov s tistimi egejskimi deželami, ki sicer niso bile naseljene s prebivalstvom grškega porekla, so pa zanesljivo bile v stiku z mikensko civilizacijo: z deželami, poznanimi Grkom klasične dobe pod imeni Lidija, Karija, Likija in Troada.

Abstract

At the beginning of the 1980s, the paper by H. Guterbock entitled *The Hittites and the Aegean World: Part I. The Ahhiyawa Problem Reconsidered* reopened a debate which has fascinated Hittitologists ever since the discovery of the first Hittite texts and the emergence of Hittitology. It revolves around the possibility of contacts between the Hittites and the Greek world of the Bronze Age (the so-called »Ahhiyawa question«). The similarity between the names Ahhiyawa and Achaia has divided scholars into two opposing camps. The first has insisted on the equation of Ahhiyawa with the Mycenaean Greeks simply on the grounds of historical plausibility, while the other has rejected it with purely philological arguments. The following article will thus recapitulate the history of this debate and the author's own point of view, as well as the relations of the Hittites with those Aegean regions which, albeit not inhabited by Greeks, were certainly in contact with the Mycenaean civilisation, and known to the Greeks of the Classical Age as Lydia, Caria, Lycia, and the Troad.

Ali so imeli Hetiti, katerih dežela je ležala globoko v notranjosti Male Azije ob reki Kizil Irmak (klasični Halys), stike z ljudstvi egejskega področja, in kakšne narave so bili ti stiki? Odkar je Emil Forrer v dvajsetih letih prejšnjega stoletja zatrdil, da je v hetitskih tekstih odkril omembo Homerjevih Ahajcev¹, se je v znanstvenih krogih začela polemika o pravilnosti te teori-

¹ Forrer, E.: »Vorhomerische Griechen in den Keilschrifttexten von Bogazkoi« MDOG 63 (1924a), 1–22; »Die Griechen in den Bogazkoi-Texten«. OLZ 27 (1924b), 113–118.

je. Dokumenti iz hetitske prestolnice Hattuše kot eno izmed pomembnejših dežel, s katerimi so imeli opraviti hetitski vladarji, omenjajo kraljestvo, katerega ime je bilo v klinopisu zapisano kot Ahhiyawa. Na podlagi tega je Forrer prišel do zaključka, da je bila to hetitska oblika zapisovanja grškega imena Achaiwia – arhaične variante za Achaiia. Nedolgo zatem so drugi eminentni hetitologi pričeli spodbijati njegove trditve.² 1932 je F. Sommer s čisto filološkega gledišča zavrnil možnost enačenja in namesto tega postavil svojo hipotezo, ki je v Ahhiyawi videla samo še eno izmed anatolskih kraljestev.³ Sommerju so nato sledili drugi jezikoslovci in zgodovinarji s svojimi teorijami glede geografske lege Ahhiyawe: nekateri so podpirali njeno istovetnost z Ahajo, drugi so jo še naprej odločno zavračali. Prvi je Forrerja podprl F. Schachermeyr v delu *Hethier und Achaer* (MAOG 9, 1–2, 1935), najbolj vneto pristaša »grške teorije« pa sta bila D. L. Page, ki je Ahhiyawo istovetil z Rodosom, in G. L. Huxley, ki je v deželi in njenih vladarjih videl kar celinsko Grčijo pod vodstvom Miken.⁴ Med nasprotnike teze pa so spadali Steiner ter Macqueen in Mellaart, ki sta Ahhiyawo postavila v Troado oz. v Trakijo.⁵ V zadnjem času spet prevladujejo tisti, ki sodijo, da je Ahhiyawa morala biti v taki ali drugačni zvezi s svetom mikenskih Grkov.⁶ K temu so pripomogle tako nove interpretacije relevantnih tekstov kot tudi najnovejši arheološki dokazi o mikenskih stikih z zahodno Anatolijo in najdbe hetitskih predmetov v egejskem področju in celinski Grčiji.⁷

Prvi izpričani stik Hetitov z Ahhiyawo sodi v začetek 14. stoletja pr. Kr. V dokumentu, ki je poznan pod imenom Obtožba Madduwate⁸ (gre naj-

² Friedrich, J.: »Werden in den hethitischen Keilschrifttexten die Griechen erwähnt?« *Kleinasiatische Forschungen* 1. 1 (1927), 87–107; Goetze, A.: oc. E. Forrerja v: *Forschungen* 1. 2 (1929), OLZ 33 (1930), 285–292.

³ Sommer, F.: *Die Ahhiyawa Urkunden*. (1932).

⁴ Page, D. L. (1959): *History and the Homeric Iliad*; Huxley, G. L. (1960): *Achaeans and Hittites*.

⁵ Steiner, G.: »Die Ahhiyawa-Frage heute«. *Saeculum* 15 (1964), 365–392; Macqueen, J. G.: »Geography and history in western Asia Minor in the second millennium B. C.«. *An.St.* 18, 169–185; *Hittites and their contemporaries in Asia Minor* (1986); J. Mellaart: *Anatolian trade with Europe and Anatolian geography and culture provinces in the late Bronze age*. *An.St.* 18 (1968), 187–202.

⁶ Jewell, E. R. (1974): *The archaeology and History of western Anatolia during the second millennium B. C.*; Guterbock, H. G.: »The Hittites and the Aegean World: Part 1: The Ahhiyawa problem reconsidered«. *AJA* 87 (1983), 133–138; »Hittites and Akhaeans: A new look«. *Proceedings of the American Philological Society* 128 (1984), 114–122; Mellink, M. J.: »Archaeological comments on Ahhiyawa-Achaiaans in western Anatolia«. *AJA* 87 (1983), 138–14; Guterbock, H. G. (1986): *Troy and the Trojan War*.

⁷ Houwink ten Cate, Ph. H. J.: »Sidelights on the Ahhiyawa question from Hittite vassal and royal correspondence«. *JEOL* 28 (1983–84), 33–79; Guterbock, H. G.: »A new look at one Ahhiyawa text«. *Fs. Alp* (1992), 235–243; Cline, E.: »Hittite objects in the bronze age Aegean«. *An.St.* 41 (1991), 133–143.

⁸ KUB XIV 1+KBo XIX 38 (= CTH 147). Gre za enega od dokumentov, ki omenjajo

brž za kopijo pisma hetitskega kralja vazalnemu vladarju dežele nekje na jugozahodu Male Azije) se omenja neki Attaršiya. Ta je v pismu identificiran preprosto kot »Mož iz Ahhiye« (starejša oblika zapisa imena Ahhiyawa). Njegov točen status je zato nekoliko nejasen. Čeprav ga Hetiti očitno niso smatrali za uradno priznanega kralja, pa je vendarle šlo za človeka, ki je bil dovolj pomemben, da je moral prejemnik pisma Madduwata pred njim zbežati in se zateči k Hetitskemu kralju Tudhaliji II. (c. 1400–1375 pr. Kr.). Madduwatova identiteta v pismu sicer ni zabeležena, vendar je glede na obsežno (oboroženo) spremstvo, ki mu je sledilo v izgnanstvo, najbrž bil vladar ene izmed lokalnih držav na jugozahodu Male Azije, verjetno na področju klasične Karije. Hetitski kralj je begunca sprejel in ga postavil za vazalnega vladarja obmejne pokrajine, z nalogo braniti območje pred hetitskimi sovražniki. Toda novi vazal se je kmalu izkazal za ambicioznega človeka, ki se ni zadovoljil z vlogo, ki mu je bila dodeljena. V poskusu ustvariti lastno neodvisno kraljestvo, se je zapletal v nenehne vojne s sosedi, za katere ni imel (vsaj uradno) privolitve svojega suverena Tudhalije. Prva izmed teh vojn je bila napad na Arzawo, najmočnejše kraljestvo na zahodu Male Azije in glavnega nasprotnika Hetitov na tem področju (najbrž v veliki meri istovetna z ozemljem kasnejše Lidije). Napad se je končal s katastrofo za Madduwato, ki ga je pred predčasnim koncem kariere rešila samo naknadna intervencija hetitske vojske. Nedolgo zatem se je na sceni ponovno pojavil Attaršiya, ki je napadel Madduwato. Prvi neposredni stik Hetitov z Ahhiyawo je bil tako vojaški spopad, ki se je končal z umikom Attaršiyevih čet in ponovno postavitvijo Madduwate na mesto lokalnega vladarja. Le-ta pa Hetitom za to ni pokazal nobene hvaležnosti, ampak se je povezal z upornima mestoma Hinduwa in Dalawa, ki sta verjetno ležali v deželi, ki so jo Hetiti imenovali Lukka in je po mnenju večine hetitologov istovetna s klasično Likijo (in Karijo).⁹ Ko je tako utrdil svoj položaj, je začel na svojo stran zlepa ali zgrda pridobivati vse več dežel v sosesčini. S spretnimi mahinacijami se je uspel polastiti celo prestola Arzawe, vse akcije, tudi tiste proti deželam, ki si jih je hetitski kralj lastil kot svoje vazale, pa je v začetku uspešno prikazoval kot skrb za hetitske interese. Zadnji korak v procesu izgradnje neodvisne države na zahodu Male Azije pa je bila pomiritev in sklenitev zavezništva s starim sovražnikom Attaršiyem. Z napadom na Alašijo (ime za Ciper v bronasti dobi) s strani obeh zaveznikov in protestom novega hetitskega kralja Arnuwande (c. 1375–1360 pr. Kr.), da gre za nje-

---

hetitska kralja Tudhalijo in Arnuwando. Sprva so jih datirali s koncem 13. st. pr. Kr., v čas Tudhalije IV. in Arnuwande III. in naj bi pričali o upadanju hetitskega vpliva v Anatoliji neposredno pred propadom hetitske države. Danes pa je zaradi določenih jezikovnih značilnosti in nekaterih zgodovinskih dejstev bolj uveljavljeno mnenje, da so dejansko 150 let starejši in sodijo v čas Tudhalije II. in Arnuwande I.

⁹ Garstang, J. & Gurney, O. R. (1959): *The geography of the Hittite empire*; Bryce, T. R.: »The Lukka problem-and a possible solution«. JNES 33 (1974), 395–404.

govo deželo¹⁰, se konča ohranjeni del dokumenta. Konec zgodbe tako ostaja neznan, klub temu pa gre za izredno pomemben vir, saj imamo verjetno v poročilu o teh dogodkih prvo pričevanje o začetku vzpostavljanja neposredne kontrole mikenskih Grkov nad deli maloazijske obale, ki je kasneje arheološko bogato izpričana v krajih kot so Milet, Iasos, Knidos ...

Najbrž že konec Arnuwandove vladavine je hetitska država zapadla v resno krizo (dogodki iz Obtožbe Madduwate bi utegnili biti njeni prvi znaki, čeprav dejanskih dokazov za to spričo fragmentarnega stanja dokumenta ni), ki je pod njegovim naslednikom skoraj privedla do njenega popolnega uničenja.¹¹ Pokrajine na zahodu, ki so bile prej vsaj formalno podložne Hetitom, so postale neodvisne, zato so bili tudi stiki z Ahhiyawo začasno prekinjeni. Dežela se spet omenja šele v dokumentih iz časa Muršilija II. (c. 1321–1295 pr. Kr.). Prvi je zelo slabo ohranjen tekst¹², ki omenja Muršilijevega očeta Šuppiluliumo, mater ter izgon v deželo Ahhiyawa. Tekst so sprva razlagali kot dokaz, da je bila Muršilijeva mati, kraljica Henti, ki je nenadoma izginila iz virov kmalu po začetku vladanja svojega moža, izgnana v Ahhiyawo, da je Šuppiluliuma tako dobil prosto pot za diplomatsko poroko s hčerjo babilonskega kralja. Ahhiyawa naj bi torej služila kot eden izmed krajev, kamor so hetitski kralji pošiljali politične nasprotnike in druge pomembne osebe, ki so iz tega ali onega razloga postale nezaželene. Vendar pa je v zadnjem času prevladujoče stališče, da je tekst vse preveč poškodovan, da bi se ga dalo nedvomno interpretirati na ta način.¹³ Naslednji dokument je orakelj, ki omenja, da sta bila bolnemu Muršiliju za ozdravitev pripeljana kipa božanstev iz Ahhiyawe in Lazpe¹⁴ (k temu imenu se bomo vrnili nekoliko kasneje).

Precej pomembnejša teksta v zvezi z Muršilijevo vladavino, ki omenjata Ahhiyawo, pa sta dve verziji njegovih Analov: povzetek Muršilijevih osebnih vojaških podvigov v prvih desetih letih njegove vlade ter podrobni oris vseh hetitskih vojnih akcij skozi (skoraj) celotno vladavino¹⁵. Tam zvemo, da je v tretjem letu kraljeve vladavine Uhhaziti, kralj Arzawe, ohrabren s sklenitvijo zaveznitva s kraljem Ahhiyawe in z Millawando dal zatočišče prebežnikom iz nekaterih Hetitom podložnih mest (ki so verjetno bila del dežele Lukka – torej Likija-Karija) in prezirljivo zavrnil Muršilijevo zahtevo po njihovi izročitvi. Tako imamo tu ne samo omembo Ahhiyawe, am-

¹⁰ To je tudi prva omemba Cipra v hetitskih virih. Ostaja vprašanje, ali so bili Hetiti, ki nikoli niso sloveli kot pomorsko ljudstvo, res že tako zgodaj sposobni uveljavljati dejansko kontrolo nad otokom, ali pa je šlo le nominalno zahtevo po suverenosti.

¹¹ KBo VI 28 (= CTH 88); Deeds of Suppiluliuma (= CTH 40).

¹² KBo XIV 2.

¹³ Jewell, E. R. (1974), 326; Košak, S.: »*The Hittites and the Greeks*«. *Linguistica* 20 (1980), 41.

¹⁴ KUB V 6 (= CTH 570).

¹⁵ CTH 61.

pak tudi prvo omembo kraja, za katerega lahko z veliko mero gotovosti rečemo, da je identičen s klasičnim Miletom. Zavrnitev njegove zahteve je dala Muršiliju povod za vojno proti Arzawi. Na pohodu proti sovražni deželi je hetitska vojska imela priložnost spremljati nenavaden dogodek: strela (verjetno meteorit) je preletela nebo in zadela prestolnico Arzawe-Apašo. Na podlagi podobnosti imen in dejstva, da so kasneje v Efezu častili meteorit, je bila postavljena hipoteza, da je bila prestolnica Arzawe predhodnik klasičnega Efeza – torej lahko deželo s precejšnjo mero gotovosti postavimo na območje Lidije. Muršili je nato uspel premagati sovražnika, demoraliziranega spričo pojava, ki so ga razumeli kot božansko intervencijo, in zavzel njegovo glavno mesto. Kralj in del prebivalstva so se pred Hetiti zatekli na otoke. Če je bila Apaša res istovetna z Efezom, bi to lahko bili Samos ali kateri izmed sosednjih otokov, ki so bili v tem času najbrž pod kontrolo kralja Ahhiyawe. Hetiti so porabili vso tretje in četrto leto Muršilijeve vladavine, da so dokončno zavzeli preostala središča odpora na kopnem. Uhhaziti je medtem v izgnanstvu umrl, enega izmed njegovih sinov pa je kralj Ahhiyawe najbrž izročil Hetitom. Ta razlaga je odvisna od interpretacije Analov, ki so na tem delu močno poškodovani.¹⁶ Če je razlaga pravilna, kralj Ahhiyawe očitno ni bil pripravljen na odkrit spopad s Hetiti. Njegov cilj je bil najbrž le izkoriščati spore Hetitov z državami zahodne Male Azije za zagotovitev določenega strateškega vpliva in morda ugodnejšega položaja za trgovino, ne pa teritorialna širitev. Zaveznikom je zato nudil komaj kaj več kot moralno podporo, ko pa so po porazu postali politično breme, se jim je odrekel. Muršilijev pohod je zadnja neposredna omemba Arzawe v hetitskih virih. Dežela, iz katere je hetitski kralj po zmagi deportiral velik del prebivalstva, je bila vsaj deloma najbrž razkosana in posamezni deli dodeljeni sosednjim državam, ki so bile lojalni vazali Hetitov, nimamo pa nobenih podatkov, kaj se je zgodilo z ostankom nekoč mogočnega kraljestva, ki nekaj časa s Hetiti tekmovalo za prevladujočo vlogo v Anatoliji¹⁷.

Na povratku je Muršilija čakala še ena naloga. Manapa-Tarhunda, vladar Dežele reke Šeha, se je povezal z Arzawo proti Muršiliju, navkljub dejstvu, da je svoj prestol dolgoval hetitskemu kralju. Ker so mu namreč bratje po očetovi smrti stregli po življenju, je moral zbežati v deželo z imenom Karkiša, ki je bila podložna Hetitom. Ko je eden izmed njegovih bratrov nato v neznanih okoliščinah prelomil vazalno prisego hetitskemu kralju, je Muršilijev predhodnik Arnuwanda II. Manapa-Tarhundo vrnil v deželo in mu izročil oblast. Ko se je hetitska vojska bližala njegovi deželi, je Mana-

¹⁶ Omenja se sin kralja Arzawe, ki je z otoka odšel h kralju Ahhiyave, nekdo, ki ga je Muršili poslal z ladjo in privedba neke osebe in beguncev.

¹⁷ Heinhold-Krahmer, S. (1977): *Arzawa, Untersuchungen zu seiner Geschichte nach den hethitischen Quellen*. 136–147, 243.

pa-Tarhunda, poučen z usodo svojega zaveznika, takoj kapituliral in izrazil pripravljenost, da spet postane hetitski vazal. Muršili, ogorčen nad njegovo nehvaležnostjo in izdajstvom, sprva o tem ni hotel nič slišati. Omeščal se je dozdevno šele po prošnjah Manapa-Tarhundove matere, ki je prišla v hetitski tabor prosit milost za svojega sina in deželo. Zaradi podobnosti imena Karkiša s Karijo so jo včasih skupaj z Deželo reke Šeha postavljali na jugozahod Male Azije. Zahvaljujoč novi interpretaciji dokumenta KUB XIX 5 (= CTH 191) + KBo XIX 79 (h kateremu se bomo še vrnili) pa danes velja, da je reka Šeha istovetna s klasičnim Kaikosom v Miziji, Karkiša pa je najbrž ležala nekje na področju Helespontske Frigije. Tako je bila za Muršilija skoraj vsa egejska obala Male Azije pod oblastjo Hetitov.

V času Muršilijevega naslednika Muwatalija II. (c. 1295–1272 pr. Kr.) se v dveh dokumentih¹⁸ omenja dežela, ki so jo Hetiti imenovali Wiluša, ter njen vladar Alakšandu. Prva omemba tega imena sodi sicer že v dobo Tudhalije II. V njegovih Analih sta bili del protihetitske koalicije 22 dežel z imenom Aššuwa tudi Wiluša in Taruiša – domnevno hetitske verzije imen Ilios, Troja ter Paris-Aleksander.¹⁹ V vazalni pogodbi je med drugim kratek povzetek zgodovinskih odnosov med Wilušo in Hetiti od najzgodnejših časov, vendar nič takega, kar bi potrdilo identifikacijo dežele s Trojo (ali celo Alakšanduja s Parisom). Zato so nekatere kasnejše razprave Wilušo umeščale na jugozahod ali v notranjost Male Azije. K določitvi geografske lege dežele in potrditvi domneve, da gre najbrž res za Troado, je najbolj prispevala nova interpretacija pisma Manapa-Tarhunde hetitskemu kralju (najbrž Muwataliju).²⁰

Njegova glavna tema je namreč napad hetitskega odpadnika Piyamaraduja na Lazpo, ki je bila del Manapa-Tarhundovega kraljestva. Piyamaradu je najbrž zavzel Wilušo, ki je bila v prijateljskih odnosih s Hetiti. To je očitno ogrozilo Manapa-Tarhundo, ki jo je skušal osvoboditi, a brez uspeha.²¹ Piyamaradu se je maščeval z napadom na Lazpo in deportiral del prebivalstva v kraj pod nadzorom nekega Atpaša. Zanj iz poznejših virov vemo, da je bil vazal vladarja Ahhiyawe v Millawandi-Miletu.²² Ker so bili deportiranci po lastni izjavi tja prepeljani po morju, je Lazpa skoraj gotovo identična z otokom Lezbos. Pri Deželi reke Šeha, za katero iz pisma vemo, da je ležala bliže hetitski prestolnici Hattuši kot Wiluša, gre torej za Mizijo,

¹⁸ CTH 76 (pogodba med Muwatalijem II. in Alakšandujem iz Wiluše); KUB XIX 5 + KBo XIX 79 (= CTH 191) (pismo Manapa-Tarhunde, vladarja Dežele reke Šeha Muwataliju II.).

¹⁹ Forrer, E. (1924a); Kretschmer, P.: »Alakšanduš, König von Viluša«. Glotta 13 (1924), 205–213; Goetze, A. (1924): *Kleinasiens zur Hethitertzeit*.

²⁰ Ph. H. J. Houwink ten Cate (1983–84).

²¹ To je hipotetična rekonstrukcija dogodkov (T. R. Bryce (1998): *The kingdom of the Hittites*).

²² KUB XIV 3 (Tawagalawaševo pismo).

Wiluša pa je v tem primeru lahko le Troada. Na hetitsko zahtevo po vrnitvi deportirancev, je Atpaš navkljub Piyamaradujevemu nasprotovanju nazadnje izpustil podložnike hetitskega kralja, ne pa tudi Manapa-Tarhundovih. Nadaljevanje zgodbe spet ni ohranjeno. Pogodba med Muwatalijem in Alakšandujem pa dokazuje, da se je Wiluša spet vrnila v hetitsko sfero, vendar tokrat ne več kot zavezniška, temveč vazalna država.

Čeprav Ahhiyawa v nobenem od teh dokumentov ni direktno omenjena, pa v njih spet lahko zasledimo ponavljanje iste zgodbe: kralj Ahhiyawe, oz. njegovi podrejeni nudijo politično in logistično podporo upornikom proti hetitskim vazalom na maloazijskih obalah, vendar pa se izogibajo odkriti vojni s hetitskim kraljem. Spričo pripravljajočega se obračuna z Egiptom za nadzor nad Sirijo tudi Muwataliju ni bilo do stopnjevanja napetosti. Manapa-Tarhunda, ki ga je Atpaš, sodeč po zavračanju vrnitve njegovih podložnikov, in drugih poniževanjih, na katera namiguje pismo, imel za glavnega krivca za izbruh sovražnosti, je bil nedolgo po teh dogodkih odstavljen in izgnan.²³ To je bila najbrž hetitska koncesija Atpašu in kralju Ahhiyawe v zameno za prenehanje podpore Piyamaraduju in drugim morebitnim upornikom.

Verjetno najpomembnejši dokument v zvezi z odnosi Hetitov z Ahhiyawo pa je t. i. Tawagalawaševo pismo – pismo hetitskega kralja kralju Ahhiyawe. Ohranjena je samo zadnja izmed treh tabel, tako da ne vemo niti imena prejemnika, niti naslovnika. Navkljub temu gre za enega najdaljših znanih hetitskih tekstov – 275 vrstic. Pismo so od odkritja naprej različno datirali v čas Muršilija II., Muwatalija II. in Hattušilija III. V zadnjem času prevladuje mnenje, da je od vseh naštetih najverjetnejši kandidat prav Hattušili (c. 1265–1238).²⁴

Vsebina ohranjenega dela je pritoževanje hetitskega kralja nad ravnanjem že prej omenjenega Piyamaraduja, ki je z očitno podporo kralja Ahhiyawe vpadal globoko na hetitsko ozemlje in odvažal ljudi in premoženje. Na začetku izvemo, da so se prebivalci nekaterih mest v deželi Lukka (Liki-ja), ki jih je napadel neznani sovražnik (najbrž Piyamaradu), obrnili za pomoč k nekemu Tawagalawašu, za katerega lahko iz konteksta razberemo, da je bil brat kralja Ahhiyawe (od tod tudi ime dokumenta). Drugi del prebivalstva pa je zaprosil za pomoč Hattušilija, ki je bil najbrž njihov vsaj formalni suveren. Med potjo je hetitski kralj prejel sporočilo od neimeno-vane osebe (verjetno Piyamaraduja), ki je želela postati njegov vazal. Čeprav mu je Hattušili poslal nasproti prestolonaslednika z garancijami za njegovo varnost, je ta zavrnil prihod k Hattušiliju, ter zahteval, da se mu

²³ KUB XXI 33 (= CTH 387; tekst iz časa Muwatalijevega naslednika Urhi-Tešuba, ki dovoljuje Manapa-Tarhundi vrnitev v domačo deželo).

²⁴ Singer, I.: »*Western Anatolia in the 13. century B. C. according to the Hittite sources*«. An.St. 33 (1986).

takoj na kraju samem dodeli kraljestvo. Ker hetitski kralj na to ni pristal, je neimenovani še pred prihodom hetitske vojske zapustil kraj dogajanja in se umaknil v Millawando. Nekoliko kasneje v pismu zvemo, da je kot odgovor na neko prejšnje Hattušilijevo pismo kralj Ahhiyawe odgovoril, da je naročil Atpašu v Millawandi, naj Piyamaraduja izroči Hetitom, zato bo hetitski kralj nadaljeval pot v Millawando, kjer bo osebno nadzoroval izročitev. Vendar pa je ob prihodu izvedel, da sta tako Piyamaraduš kot Tawagalawaš z ladjo zapustila mesto.

Iz pisma lahko razberemo nekaj pomembnih dejstev o statusu Ahhiyawe in o njeni lokaciji. Očitno je, da je Hattušili kralja Ahhiyawe smatral za sebi enakega. Da to ni bila samo vljudnostna fraza, vidimo po opravičujočem tonu pisma. V njem hetitski kralj kralju Ahhiyawe spravlljivo ponuja več možnosti za razrešitev trenutnega konflikta: izročitev Piyamaraduja, internacijo in prepoved nadaljnjih vpadov na hetitsko ozemlje, ali pa izgon v tretjo deželo. Navkljub očitkom ni zaznati nobene grožnje; nasprotno, Hattušili se celo opravičuje zaradi vstopa v Millawando, ki je bila očitno pod kontrolo kralja Ahhiyawe. Ker so bili Hetiti običajno že za manjše žalitve, kot je bila očitna podpora in vztrajno nudenje zatočišča uporniku, ki je plenil po njihovem ozemlju, pripravljeni začeti vojno, je bil za tovrstno spravljljivost lahko le en razlog: Ahhiyawa je bila očitno izven dosega. Vzrok za to pa je bil lahko samo njen geografski položaj – doseči jo je bilo možno le po morju, kakor priča odhod Piyamaraduja in Tawagalawe iz Millawande. Čeprav sami Hetiti niso bili ravno priznana pomorska sila, pa so mnogi njihovi vazali v Siriji in Mali Aziji posedovali mornarico. Ker tega ni bilo možno izkoristiti proti Ahhiyawi, lahko sklepamo:

1. da je bila predaleč od anatolske obale – torej bližnji otoki, npr. Rodos, najbrž ne pridejo v poštev kot njeno središče;
2. hkrati pa je morala sama imeti znatno pomorsko moč.

Vse to pa se ujema s tistim, kar vemo o mikenski Grčiji v 13. stoletju pr. Kr.

Vmešavanje Ahhiyawe v anatolske zadeve se je nadaljevalo tudi pod zadnjimi hetitskimi vladarji. Tako imamo iz časa Tudhalije IV. (c. 1238–207 pr. Kr.) ohranjen dokument o upor v Deželi reke Šeha.²⁵ Tam se je prestola polastil neki Tarhundaradu, ki se je pri tem zanašal na pomoč kralja Ahhiyawe. Čeprav je Sommer tekst razumel kot dokaz o njegovem delovanju na ozemlju Male Azije²⁶ in s tem potrditev o lokaciji dežele na anatolskih tleh, se ga da razlagati tudi drugače.²⁷ Celo v primeru, da gre res za prvi primer neposredne prisotnosti kralja Ahhiyawe na tem področju, to še ne dokazuje, da je dežela zato res ležala v Mali Aziji (lahko je šlo

²⁵ KUB XXIII 13.

²⁶ F. Sommer (1932).

²⁷ H. Guterbock: »A new look at one Ahhiyawa text«. F. Alp (1992), 235–243.

preprosto za pomorsko ekspedicijo z Millawando kot izhodiščem). Tudhalija je uspešno zadušil upor in na prestol postavil sebi zvestega člana legitimne dinastije.

Nekoliko poznejši dokument, ki se posredno nanaša na Ahhiyawo, je t. i. pismo Millawata.²⁸ Po najnovejši interpretaciji²⁹ gre za Tudhalijevo pismo vladarju Milawate (= Millawanda), Atpaševemu nasledniku, ki je s pomočjo hetitskega kralja zasedel prestol in postal njegov zaveznik. V tekstu Tudhalija poziva sicer neimenovanega zaveznika, naj mu pomaga pomaga na prestol Wiluše znova postaviti nekega Walmuja, ki je bil med protihetitskim uporom izgnan in se je očitno zatekel k prejemniku pisma. Če je interpretacija točna, je konec 13. stol. pr. Kr. Millawanda spet postala zaveznik Hetitov, kar bi pomenilo hud udarec za Ahhiyawo, ki je s tem izgubila poglavitno oporišče svojega vpliva v Mali Aziji.

Da hetitski odnosi z Ahhiyawo v tem času niso bili najboljši, priča tudi pogodba med Tudhalijem in Šaušgamuwo, kraljem dežele Ammuru (današnji severni Libanon in del južne Sirije).³⁰ V njej se sprva kot eden izmed »Velikih kraljev« (vladarji Egipta, Asirije in Babilona), po statusu enakovrednih hetitskemu, omenja tudi kralj Ahhiyawe. Vendar pa je nato iz neznanega razloga zapis izbrisan. Ahhiyawa se omenja tudi v nadaljevanju, v kontekstu ekonomskega embarga proti Asiriji, s katero so bili Hetiti takrat v vojnem stanju. Šaušgamuwi je bilo zato prepovedano, da bi v njegovih pristaniščih pristajale ladje iz Ahhiyawe.

To je zadnja omemba Ahhiyawe v hetitskih tekstih. Nedolgo zatem so se začeli naznanjati prvi znaki krize, ki je pripeljala do propada hetitske države. Da bi zavaroval pomorske zveze z Egiptom, od koder je prihajalo nujno potrebno žito v deželo, ki jo je pestila lakota, je Tudhalija v prvi izpričani pomorski operaciji v hetitski zgodovini zavzel Ciper.³¹ Tudi njegov naslednik Šuppiluliuma II. (c. 1205–? pr. Kr.) se je v pomorskih bitkah bojeval proti ladjevju neznanega sovražnika pred obalo Cipra. Oba sta imela tudi probleme z upori v deželi Lukka, od koder je nekoliko kasneje izviral eno izmed t. i. Pomorskih ljudstev, znanih iz egipčanskih virov. Še eno izmed le-teh pa so Egipčani imenovali Akaiwaša – verjetno istovetni s hetitsko Ahhiyawo. Čeprav se je uničenje hetitske države pripisovalo njim, pa dejanskih dokazov za to ni. Vse, kar lahko rečemo o njenem koncu je, da je bila hetitska prestolnica Hattuša požgana od neznanih napadalcev v začetku 12. stol. pr. Kr., ko prenehajo vsi pisni viri.

Kaj lahko iz vsega navedenega sklepamo o hetitskih odnosih s sosedi z

²⁸ KUB XIX 55 + KUB XLVIII 90 (= CTH 182).

²⁹ Bryce, T. R.: »A reinterpretation of the Millawata letter in the light of the new join piece«. An. St. 35 (1985), 13–23.

³⁰ CTH 105.

³¹ KBo XII 38 (= CTH 121).

egejskega področja? Najpozneje od začetka 14. stol. pr. Kr. so si Hetiti začeli lastiti suverenost nad deželami na zahodu Male Azije. Pri tem so trčili ob Ahhiyawo, ki je istočasno začela širiti svoj vpliv nad istim območjem. Čeprav se zdi, da so bili Hetiti pri tem načeloma uspešnejši, je vzrok iskati v različnih interesih obeh sil. Medtem ko je ideološki sistem hetitskih vladarjev zahteval neposredno podreditev sosednjih dežel, so bili cilji vladarjev Ahhiyawe omejeni na vzpostavljanje strateških oporišč, od koder so širili svoj vpliv s ciljem zaščite predvsem trgovskih interesov. Kar pa se tiče sodbe o istovetnosti Ahhiyawe z Ahajci in njene geografske lege, pa zagotovo lahko rečemo sledeče: če teorija ne drži, potem moramo sprejeti dejstvo, da sta v istem času na istem prostoru obstajali dve različni civilizaciji z zelo podobnim imenom, od katerih je ena – Ahhiyawa – pogosto omenjena v pisanih virih, ni pa zapustila nobenih dokazanih materialnih ostankov, druga – mikenska Grčija – pa ob dokazanem arheološkem materialu ni pustila nobene sledi v pisnih dokumentih, kar je precej malo verjetno. Glede lokacije pa je najverjetnejša identifikacija s Kreto, čeprav ne moremo izključiti možnosti, da je Ahhiyawa Hetitom v različnih obdobjih pomenila različna središča mikenske civilizacije, pač odvisno od tega, katera izmed mnogih držav je bila trenutno najvplivnejša.³²

The Contacts of the Hittites with the Aegean Peoples

Summary

Did the Hittites, a landlocked nation from central Anatolia, have any contacts with the Aegean region and its peoples? This has been a hotly contested issue ever since 1924, when E. Forrer claimed to have discovered a reference to Homeric Greeks in Hittite texts mentioning a country called Ahhiyawa. Almost as soon as the theory appeared, it was refuted by many prominent Hittitologists, most notably F. Sommer and A. Goetze, who claimed Ahhiyawa was just one of the Anatolian principalities. But there were also those who concurred with Forrer's claims – F. Schachermeyer and G. L. Huxley. Some scholars later propounded their own theories about the location of Ahhiyawa, placing it in the area of the Troad or Thrace. Recent scholarship mostly agrees with Guterbock that Ahhiyawa must have had some connection with the Mycenaeans, but not all have been persuaded.

There are several Hittite documents in which Ahhiyawa appears. The earliest of them is the so-called Indictment of Madduwata. It dates to the

³² Houwink ten Cate, Ph. H. J.: *»Anatolian evidence for relations with the West in the late bronze age«*. V: *Crossland in Birchall: Bronze age migrations in the Aegean*. 1974, 141–161.

beginning of the 14th century B. C. and recounts Hittite dealings with a certain Madduwata, forced to flee his country by Attarsiya, whom the Hittites called Man of Ahhiya(wa). Madduwata was installed as a Hittite vassal ruler somewhere in southwestern Anatolia; however, he proved to be an ungrateful and overambitious person, who caused serious trouble for his overlord by attacking Hittite possessions in what appears to have been the area of classical Lycia and Caria. Later he even invaded Cyprus in alliance with his former enemy Attarsiya.

The next reference to Ahhiyawa comes from the time of the Hittite king Mursilli, who reigned in the last quarter of the 14th century B. C. He conquered the country of Arzawa, which lay in the area of classical Lydia, with its capital Apasa (classical Ephesus). Relying on the king of Ahhiyawa, it engaged in hostilities against the Hittites and incited the land of Milla-wanda (classical Miletus) to rebellion, but was defeated and its prince probably handed over to the Hittites by the Ahhiyawa king.

In the time of the next Hittite king, Muwatalli II., there occurs a reference to the country of Wilusa and its ruler Alaksandu, which were identified by some scholars with Troy and its prince Paris-Alexandros. While the identity of the latter is somewhat questionable, the identification of the former is probably confirmed by another document. It deals with the attack of the Hittite renegade Piyamaradu on a place called Lazpa (the classical island of Lesbos) and mentions Wilusa as well.

Probably the most important, and certainly the longest, Hittite text regarding Ahhiyawa is the so-called Tawagalawa Letter. It is the letter of a Hittite king, most likely Hatusilli III., to the king of Ahhiyawa, whose name is unfortunately not preserved. The letter is named after the first person mentioned in it, which is Tawagalawa, brother of the Ahhiyawa king. A more suitable label, however, would be »the Piyamaradu Letter«, because it is a complaint of the Hittite king to his fellow sovereign in Ahhiyawa about the depredations of Piyamaradu on Hittite territory, apparently committed with the tacit approval of the Ahhiyawa king. The most prominent feature of the letter is the apologetic and conciliatory tone used by the Hittite king to address the king of Ahhiyawa, probably a proof that the country of the latter was a respectable military power beyond Hittite reach. All this is compatible with the facts known to us about the Mycenaean of that age.

The Hittites remained active in the Aegean area even close to the end of their empire, as is proved by the texts from the time of Tudhalija IV. He not only successfully suppressed the revolts in the west – namely the land around the Seha River –, and the southwest – Lycia and Caria –, but even managed to establish control over Millawanda-Miletus. The relations with Ahhiyawa remained tense, as can be seen from the trade embargo im-

sed on a Hittite vassal in present-day Lebanon, prohibiting ships from Ahhiyawa from entering his ports.

The last known Hittite king, Suppiluliuma II., also campaigned in the southwest of Anatolia and fought sea battles off Cyprus, but those were only temporary successes. Soon afterwards, the Hittite capital Hattusa was burnt by assailants still not satisfactorily identified, and central Anatolia was plunged into the centuries of the Dark Ages without any written records.

Finally, there remains to be addressed the question of the identity of Ahhiyawa; do the Hittite documents provide enough evidence for the identification of that country with (part of) Mycenaean Greece? I believe so, because although the final proof is lacking, the point remains: if the equation is not valid, this entails the coexistence of two distinct civilisations with remarkably similar names roughly in the same region, of which one (Ahhiyawa) is quite well represented in written records but has left no material remains, while the other (the Mycenaean) has left substantial archaeological finds but is mentioned in no preserved text. This conclusion, however, is somewhat unlikely.

Naslov:

Mladen Horvat

Zihertova 43

SI-1000 Ljubljana

e-mail: mladen10@volja.net